

УДК 364-786-053.5-053.6-056.26:338.48-2-056.26
DOI: 10.31499/2618-0715.2(9).2022.267338

**СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ
В УМОВАХ ПСИХОНЕВРОЛОГІЧНОГО ІНТЕРНАТУ:
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ**

Мороз Тетяна, аспірантка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
E-mail: moroz16051974@ukr.net

Коляда Наталія, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
ORCID 0000-0001-7743-7831
E-mail: Koliada_n@ukr.net

Левченко Наталія, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
ORCID ID 0000-0002-5479-1907
E-mail: n.levchenkod@gmail.com

У статті теоретично обґрунтовано проблеми соціальної реабілітації людей з інвалідністю в умовах психоневрологічного інтернату.

Автором з'ясовано, що особливий внесок соціальної роботи у сферу психічного здоров'я у світі полягає в тому, що фокус її уваги значно ширший за медичну модель індивідуальної діагностики й лікування, і передбачає виявлення та реагування на соціальні нерівності та структурні проблеми, включно з використанням різноманітних методів догляду та підтримки людей з проблемами психічного здоров'я. Однак в Україні існують суттєві перешкоди для використання потенціалу соціальної роботи у сфері психічного здоров'я, причому значна їх частина пов'язана з розумінням змісту соціальної роботи, відсутністю необхідних стандартів та практики залучення соціальних працівників до роботи в закладах охорони здоров'я, водночас не досліджуваними є питання здійснення реабілітації в умовах психоневрологічного інтернату.

Теоретичну основу дослідження складають основні положення щодо змісту соціальної реабілітації осіб з інвалідністю крізь призму діяльності психоневрологічного інтернату.

Ключові слова: особи з інвалідністю, соціальна робота, соціальна реабілітація, психоневрологічний інтернат, теорія і практика.

Moroz Tetiana, PhD student of the Department of Social Pedagogy and Social Work Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
E-mail: moroz16051974@ukr.net

Koliada Nataliya, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.
ORCID 0000-0001-7743-7831
E-mail: Koliada_n@ukr.net

Levchenko Nataliia, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

ORCID ID 0000-0002-5479-1907

E-mail: n.levchenkod@gmail.com

**SOCIAL REHABILITATION OF PERSONS WITH DISABILITIES
IN THE CONDITIONS OF A PSYCHONEUROLOGICAL BOARDING SCHOOL:
THEORETICAL ANALYSIS**

The article theoretically substantiates the problems of social rehabilitation of people with disabilities in the conditions of a psychoneurological boarding school.

Psychoneurological boarding schools are included in the general system of psychiatric care in Ukraine, thus they are institutions of the social sphere. Such institutions are intended for the residence of people with chronic forms of mental illness. Usually, these people are unable to live in a family and society due to lost or undeveloped abilities for self-care, self-sufficiency and productive communicative activity. The main goal of the psychoneurological boarding school is to steadily improve the quality of life of people with disabilities, to create a favorable therapeutic environment for them, adequate to their age, health and individual characteristics.

The author found out that the special contribution of social work to the field of mental health in the world is that its focus is much wider than the medical model of individual diagnosis and treatment, and involves identifying and responding to social inequalities and structural problems, including using various methods of care and support for people with mental health problems. However, in Ukraine there are significant obstacles to using the potential of social work in the field of mental health, and a significant part of them is related to the understanding of the content of social work, the lack of necessary standards and the practice of involving social workers to work in health care institutions, while not the subject of research is the issue of rehabilitation in the conditions of a psychoneurological boarding school.

The theoretical basis of the study consists of the basic provisions regarding the content of social rehabilitation of persons with disabilities through the prism of the activity of a psychoneurological boarding school.

We see the prospects for further research in the development of scientific provisions on the structure of a psychoneurological boarding school in the context of departments for recipients of social services; practical experience of social rehabilitation of people with disabilities in the conditions of a psychoneurological boarding school.

Key words: *persons with disabilities, social work, social rehabilitation, psychoneurological boarding school, theory and practice.*

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну стало викликом для всіх сфер – не винятком стала і соціальна, яка опікується вразливими, мало захищеними та незахищеними категоріями населення.

Надання соціальних послуг є одним із основних напрямків системи соціального захисту нарівні з виплатою грошової соціальної допомоги. Спектр цих послуг є досить широким – від послуг з догляду вдома, різноманітної допомоги з подолання тих чи інших складних життєвих обставин до комплексних медико-соціальних послуг, що передбачають проживання людини у спеціалізованій установі.

З 1 січня 2020 р. вступив у дію новий Закон України «Про соціальні послуги» (2019), який визначив складні життєві обставини як обставини, що «негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи,

функціонування сім'ї, які особа / сім'я не може подолати самотійно. До чинників, що зумовлюють складні життєві обставини, віднесено інвалідність. Відповідно соціальні послуги – дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають. Соціальні послуги спрямовані на реалізації триєдиної мети: профілактику складних життєвих обставин; подолання складних життєвих обставин; мінімізацію негативних наслідків складних життєвих обставин» [6].

Люди, які отримують соціальні послуги, з тих чи інших причин (або їх комплексу) – як-от вік, самотність, захворювання, соціальні негаразди, бідність тощо – перебувають у вразливому становищі, а отже, ще менш стійкі до різноманітних криз. Людина, яка не може самотійно покинути своє помешкання або піклуватися про себе чи своїх дітей і фактично залежить від сторонньої допомоги, в ситуації військової загрози опиняється у фактично беззахисному становищі.

Психоневрологічні інтернати, геріатричні пансіонати для ветеран війни і праці та інші заклади, які надають соціальні та медико-соціальні послуги із забезпеченням проживання, а також заклади інституційного догляду та виховання дітей (навчальні заклади інтернатного типу, дитячі будинки-інтернати, центри соціально-психологічної реабілітації дітей, центри реабілітації дітей з інвалідністю тощо) в умовах війни також постали перед серйозним викликом – як забезпечити всіх, хто там працює і проживає, а також по можливості продовжувати надавати належний догляд і забезпечити гідні умови проживання для своїх підопічних.

Психоневрологічний інтернат є «стаціонарним інтернатним закладом для соціального захисту, що утворюється для проживання / перебування осіб жіночої та чоловічої статі зі стійкими інтелектуальними та/або психічними порушеннями, які за станом здоров'я потребують стороннього догляду, соціально-побутового, медичного обслуговування, соціальних послуг та комплексу реабілітаційних заходів і яким згідно з висновком лікарської комісії за участю лікаря-психіатра не протипоказане перебування в інтернаті (далі – підопічні)» [8].

Психоневрологічні інтернати входять у загальну систему психіатричної допомоги в Україні, тим самим є закладами соціальної сфери. Такі заклади призначені для проживання людей з хронічними формами психічних захворювань. Зазвичай ці люди нездатні жити у сім'ї і суспільстві з огляду на втрачені чи нерозвинуті здібності до самообслуговування, самозабезпечення і продуктивної комунікативної діяльності.

Основною метою діяльності психоневрологічного інтернату є стабільне підвищення якості життя осіб з інвалідністю, створення для них сприятливого терапевтичного середовища, адекватного їхньому віку, здоров'я та індивідуальним особливостям.

В Україні постійно збільшується кількість людей з проблемами психічного здоров'я, але традиційно як діагностика та лікування, так і догляд та підтримка, залишаються переважно у фокусі лікарів – психіатрів. Нова Концепція розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України (КМУ) від 27 грудня 2017 року №

1018-р, орієнтована на зміну цієї ситуації та передбачає активне залучення фахівців соціальної роботи до вирішення проблем психічного здоров'я [23].

Особливий внесок соціальної роботи у сферу психічного здоров'я у світі полягає в тому, що фокус її уваги значно ширший за медичну модель індивідуальної діагностики й лікування, і передбачає виявлення та реагування на соціальні нерівності та структурні проблеми, включно з використанням різноманітних методів догляду та підтримки людей з проблемами психічного здоров'я. Однак в Україні існують суттєві перешкоди для використання потенціалу соціальної роботи у сфері психічного здоров'я, причому значна їх частина пов'язана з розумінням змісту соціальної роботи, відсутністю необхідних стандартів та практики залучення соціальних працівників до роботи в закладах охорони здоров'я, водночас не досліджуваними є питання здійснення реабілітації в умовах психоневрологічного інтернату.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вітчизняні фахівці (Д. Данко, Л. Клос, Т. Семигіна, Р. Кравченко, В. Чайковська та ін.) описують основні підходи до соціальної роботи в закладах охорони здоров'я та проблемні питання, пов'язані з цим. Однак питання залучення соціальних працівників до вирішення проблем психічного здоров'я, змісту й функцій їх діяльності у державних закладах охорони психічного здоров'я залишається відкритим.

Питання соціалізації, соціальної адаптації та реабілітації вразливих категорій населення, організаційно-змістові основи діяльності реабілітаційних центрів та інших соціальних осередків досліджували О. Караман, С. Коношенко, О. Кравченко, Н. Поліщук, М. Сідорчук, Ю. Чернецька, В. Шпак та ін.

Зміст і спрямованість комплексної реабілітації обґрунтували А. Шевцов та ін. Медико-соціальні основи в роботі з людьми з інвалідністю визначили М. Коренєв, Л. Богмат, В. Мартинюк, Е. Михайлова, С. Толмачева та ін.

У працях О. Бойко та Н. Кабаченко охарактеризовано основні проблеми, пов'язані із змістом діяльності соціального працівника у сфері психічного здоров'я.

Аналіз результатів наукових досліджень з теорії та практики соціальної роботи з людьми з інвалідністю свідчить, що проблема соціальної реабілітації осіб зі стійкими інтелектуальними та / або психічними порушеннями в умовах психоневрологічного інтернату не була предметом спеціального дослідження.

Мета статті – теоретичне обґрунтування проблеми соціальної реабілітації людей з інвалідністю в умовах психоневрологічного інтернату.

Виклад основного матеріалу. Теоретичну основу дослідження складають основні положення щодо змісту соціальної реабілітації осіб з інвалідністю крізь призму діяльності психоневрологічного інтернату.

Досліджуючи реабілітацію як складову професійної діяльності фахівця соціальної сфери, Ю. Бриндіков у загальному трактує реабілітацію як «динамічну систему взаємопов'язаних медичних, психологічних і соціальних складових, які спрямовані не лише на відновлення та збереження здоров'я й соціального статусу особистості в соціумі. Реабілітацію він розглядає як окремий вид соціальної діяльності спеціально уповноважених органів держави, соціальних служб, об'єднань громадян та інших соціальних інститутів, яка безпосередньо спрямована на здійснення організаційних, економічних, правових, культурних,

освітніх, лікувальних, оздоровчих та інших соціальних заходів для відновлення фізичного стану, честі, гідності, прав і свобод певних категорій населення» [2].

У навчально-енциклопедичному словнику «Все про соціальну роботу» (2014) подано визначення соціальної реабілітації як системи заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для повернення особи до активної участі в житті, відновлення її соціального статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності шляхом соціально-середовищної орієнтації та соціально-побутової адаптації, соціального обслуговування, задоволення потреби в забезпеченні технічними засобами та іншими засобами реабілітації [3].

На думку укладачів «Енциклопедії для фахівців соціальної сфери», соціальна реабілітація «спрямовується на відновлення соціального досвіду і встановлення соціальних зв'язків, норм поведінки, спілкування, емоційної стабільності, активного соціального життя, поновлення соціального статусу, інтеграцію у відкритий соціум, розширення і поглиблення соціальних контактів, входження в культуру, відновлення професійних якостей і навичок, соціального досвіду і соціальних функцій, психічного, фізичного і духовного здоров'я дезадаптованих осіб; це процес відновлення здатності людини до життєдіяльності в соціальному середовищі, а також самого соціального середовища й умов життєдіяльності людини, які були обмежені чи порушені з певних причин» [4].

Основною метою соціальної реабілітації є «розвиток у людини здатності до самостійної життєдіяльності, боротьби з труднощами, протистояння негативному впливу навколишнього середовища. Разом із тим, комплексний підхід до реабілітаційного процесу вимагає залучення міждисциплінарної команди для подолання (пом'якшення) таких бар'єрів: інформаційних, освітніх, соціально-трудова, соціокультурних, просторово-середовищних. У цьому контексті виокремлюється соціокультурна реабілітація як ще один із різновидів соціальної реабілітації, що забезпечує участь у соціальній взаємодії та задоволення культурно-дозвіллевих потреб (спорт, заняття в різних студіях, творчих колективах та ін.)» (А. Попович) [20].

Відповідно до соціалізаційного підходу соціальну реабілітацію науковці розглядають як частину соціалізації дитини з особливими потребами: «Змістом соціальної реабілітації стає соціальна інтеграція людей з інвалідністю і допомога усвідомити й реалізувати власні людські права. Соціальна реабілітація різних груп клієнтів соціальної роботи має різну сутність, але обов'язковим для всіх залишається відповідність соціальним нормам і соціальний контроль з боку суспільства. У цьому процесі важлива готовність соціальних інститутів та суспільства в цілому визнати людину найвищою цінністю, а соціум має створити умови, у яких індивідуальні особливості кожної людини можуть максимально проявитися і розвиватися» (Н. Гусак та ін.) [3].

Соціальну реабілітацію також розглядають як «систему заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для повернення людини з особливими потребами до активної участі в житті, відновлення її соціального статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності шляхом соціально-середовищної орієнтації та соціально-побутової адаптації,

соціального обслуговування, задоволення потреби в забезпеченні технічними та іншими засобами реабілітації. Метою соціальної реабілітації є розширення рольової поведінки, зміна ідентифікації, зміна способу та якості життя. Для відновлення здатності та можливостей необхідні бажання індивіда та підтримка соціального оточення» (О. Дікова-Фаворська та ін.) [22, с. 47].

Отже, проблеми соціальної реабілітації є проблемами індивіда й соціуму. Для переходу індивіда чи соціальної групи з маргінального стану до адекватного ідентифікованого статусу необхідний певний соціальний час. Звідси – реабілітацію потрібно розглядати на різних рівнях: на макрорівні – як інституційну реабілітацію, що передбачає соціальний захист, соціальну допомогу, соціальну підтримку з боку держави; на мікрорівні – як реабілітацію індивідуальну, що ґрунтується на власній активності в реалізації своєї життєвої стратегії.

Для відновлення особистісних ресурсів індивіда або їх компенсації, на думку Ю. Петренко та Ю. Барабаш, необхідно розробити особливу інтегративну технологію – «соціальну реабілітацію, яка як психосоціального впливу покликана підвищити рівень соціального функціонування хворого або інваліда» [17]. Соціальну реабілітацію (адаптацію) можна визначити як комплекс заходів, спрямованих на відновлення зруйнованих або втрачених індивідом суспільних зв'язків та відносин унаслідок порушення здоров'я зі стійким розладом функцій організму (інвалідність), зміни соціального статусу (літні громадяни, біженці і вимушені переселенці, безробітні тощо), девіантної поведінки особистості (неповнолітні особи, які хворіють на алкоголізм, наркоманію та токсикоманію, які звільнилися з місць ув'язнення і т. ін.). Реабілітація осіб з обмеженими можливостями – це віддзеркалення ставлення держави до людини з інвалідністю, лакмусовий папірець її взаємин із родиною та суспільством. Недоліки у вихованні, освіті, культурі та проблеми з фізичним станом потребують особливих умов для проведення соціальної реабілітації. Метою соціальної реабілітації можна визначити «поліпшення якості життя та соціального функціонування осіб з обмеженими можливостями через подолання ними соціальної відчуженості, а також підвищення активної життєвої та соціальної позиції» [17].

Соціально-психологічну реабілітацію дітей та молоді з ООП визначають як «комплексну, багаторівневу і динамічну систему заходів, спрямованих на відновлення, розвиток та утвердження соціального статусу особистості, її психологічних функцій, якостей, властивостей; захист психічного здоров'я та соціального благополуччя; соціальне залучення до повноцінної життєдіяльності та дієздатності, включення в соціальні відносини на основі усунення обмежень життєдіяльності та створення доступного середовища» (О. Кравченко, Н. Коляда) [7].

Загалом організму людини притаманна здатність до вікарування (від лат. *vikarius* – той, що заміняє, заміщує), тобто здатність компенсувати втрачені або послаблені функції за рахунок інших, оскільки дозволяє підключати замість утрачених або пригнічених здібностей актуалізовані функції інших органів, які проявляють свою ефективність так, що дає змогу досягти поставленої мети в реабілітаційній діяльності.

Аналіз теоретичних підходів до проблеми соціальної реабілітації людей з інвалідністю в умовах психоневрологічного інтернату свідчить про потребу подальших досліджень в означеному напрямі, зокрема, таких аспектів:

- теоретичне розкриття та популяризація практичного досвіду соціальної реабілітації людей з інвалідністю в умовах психоневрологічного інтернату;
- обґрунтування змісту соціальної реабілітації осіб з інвалідністю крізь призму діяльності психоневрологічного інтернату;
- розкриття наукових положень про структуру психоневрологічного інтернату у контексті відділень для отримувачів соціальних послуг; практичний досвід соціальної реабілітації людей з інвалідністю в умовах психоневрологічного інтернату;
- уточнення нормативно-правових засад реабілітації осіб з інвалідністю в Україні.

Практичне значення результатів дослідження полягає в можливості застосування наукових положень і висновків дослідження у наданні послуги соціальної реабілітації (відповідно до Класифікатора соціальних послуг України (Наказ Міністерства соціальної політики України № 429 від 23.06.2020 р.), підвищення ефективності діяльності фахівців психоневрологічного інтернату, підвищення якості професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми з інвалідністю.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, основною метою діяльності психоневрологічного інтернату є стабільне підвищення якості життя осіб з інвалідністю, створення для них сприятливого терапевтичного середовища, адекватного їхньому віку, здоров'я та індивідуальним особливостям. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні наукових положень про структуру психоневрологічного інтернату у контексті відділень для отримувачів соціальних послуг; практичний досвід соціальної реабілітації людей з інвалідністю в умовах психоневрологічного інтернату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко О., Кабаченко Н. Соціальна робота у сфері психічного здоров'я в Україні: сучасні виклики. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2020. Випуск 2 (47). С. 23–47.
2. Бриндіков Ю. Л. Реабілітація як сфера професійної діяльності майбутніх фахівців соціальної сфери. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2017. Вип. 17. С. 106-110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2017_17_31
3. Гусак Н., Чернобровкіна В., Чернобровкін В.; Максименко А., Богданов С., Бойко О. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс: навчально-методичний посібник. Київ : НаУКМА, 2017. 92 с.
4. *Енциклопедія для фахівців соціальної сфери* / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.
5. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2006). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>

6. Закон України «Про соціальні послуги». 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
7. Кравченко О. О., Коляда Н. М., Салата Н. Т. Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами в Україні. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2020. № 2. С. 13–26.
8. Міністерство соціальної політики: офіційний сайт. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/744/>
9. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>
10. Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-p>
11. Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text>
12. Національна стратегія у сфері прав людини 2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537>
13. Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-nacionalnij-plan-dij-z-realizaciyi-konvenciyi-pro-prava-osib-z-invalidnistyu-na-period-do-2025-roku>
14. Нові посади і мультидисциплінарна команда: МОЗ України продовжує впроваджувати підхід доказової реабілітації. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/novi-posadi-i-multidisciplinarna-komanda-moz-ukraini-prodovzhue-vprovadzhuвати-pidhid-dokazovoi-reabilitacii>
15. Основи складання індивідуальної програми реабілітації. Український вісник медико-соціальної експертизи, 2013. URL: irbis-nbuv.gov.uahttps://program.kmu.gov.ua/meta/vipuskniki-skoli-e-samodostatnimi
16. Оцінка системи реабілітації в Україні. Оціночна місія ВООЗ. Грудень 2015. URL: hMp://www.physrehab.org.ua/tl_files/Docs/Assessment%20of%20the%20Rehabilitation%20System%20in%20Ukraine.%20Summary%20rstr%20UKR.pdf
17. Петренко Ю., Барабаш Ю. Характеристика змісту та напрямів соціальної реабілітації (адаптації) осіб зі стійкими фізичними, інтелектуальними та психічними порушеннями в інтернатних установах системи соціального захисту населення. *Україна: аспекти праці* №3, 2017. http://uar.in.ua/download/all/Vy-pusky-2017-roku/UAP3_17_2.pdf
18. Положення про індивідуальну програму реабілітації особи з інвалідністю. (2007). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-2007-%D0%BF#Text>
19. Положення про навчально-реабілітаційний центр, затверджене Наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 16 серпня 2012 року № 920. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1502-12#Text>
20. Попович Анна Михайлівна. Соціальні бар'єри та соціальна реабілітація. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «педагогіка. соціальна робота»*. 2017. Випуск 1 (40). С. 227–229.

21. Про затвердження Порядку здійснення реабілітаційних заходів. Постанова Кабінет Міністрів України від 19 січня 2022 р. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/31-2022-%D0%BF#Text>
22. Теоретико-методологічні засади та технології інклюзії у ЗВО. Досвід Університету «Україна»: кол. моногр. / Таланчук П. М., Чайковський М. Є. та ін.; за наук. ред. П. М. Таланчука. К. : Університет «Україна», 2018. 481 с.
23. Концепція розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1018-р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80#Text>
24. Кравченко О. О. Система соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного туризму. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2022. Випуск 1 (50). С. 138–144.

REFERENCES

1. Boiko O., Kabachenko N. Sotsialna robota u sferi psykhnichnoho zdorov'ia v ukraini: suchasni vyklyky. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: «Pedagogika. Sotsialna robota»*. 2020. Vypusk 2 (47). S. 23–47. [in Ukrainian]
2. Bryndikov Yu. L. Reabilitatsiia yak sfera profesiinoi diialnosti maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery. *Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity*. 2017. Vyp. 17. S. 106–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2017_17_31 [in Ukrainian]
3. Husak N., Chernobrovkina V., Chernobrovkin V.; Maksymenko A., Bohdanov S., Boiko O. *Psykhosotsialna pidtrymka v umovakh nadzvychainykh sytuatsii: pidkhid rezyliens: navchalno-metodychnyi posibnyk*. Kyiv : NaUKMA, 2017. 92 s. [in Ukrainian]
4. *Entsyklopediia dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery / Za zah. red. prof. I. D. Zvierievoi*. Kyiv, Simferopol: Universum, 2012. 536 s. [in Ukrainian]
5. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2006). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15> [in Ukrainian]
6. Закон України «Про соціальні послуги». 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> [in Ukrainian]
7. Kravchenko O. O., Koliada N. M., Salata N. T. *Sotsialno-psykholohichna reabilitatsiia ditei ta molodi z osoblyvymy osvithnimy potrebamy v Ukraini. Sotsialna robota ta sotsialna osvita*. 2020. № 2. S. 13–26. [in Ukrainian]
8. *Ministerstvo sotsialnoi polityky: ofitsiinyi sait*. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/744/> [in Ukrainian]
9. *Natsionalna stratehiu iz stvorennia bezbar'ierneho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian]
10. *Natsionalna stratehiia reformuvannia systemy instytutsiinoho dohliadu ta vykhovannia ditei na 2017–2026 roky*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-r> [in Ukrainian]

11. Natsionalna stratehiia rozbudovy bezpechnoho i zdorovoho osvitnoho seredovyscha u novii ukrainskii shkoli 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text> [in Ukrainian]
12. Natsionalna stratehiia u sferi prav liudyny 2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537> [in Ukrainian]
13. Natsionalnyi plan dii z realizatsii Konventsii pro prava osib z invalidnistiu na period do 2025 roku. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-nacionalnij-plan-dii-z-realizaciyi-konvencyi-pro-prava-osib-z-invalidnistyu-na-period-do-2025-roku> [in Ukrainian]
14. Novi posady i multydstysyplinarna komanda: MOZ Ukrainy prodovzhuie vprovadzhuvaty pidkhid dokazovoi reabilitatsii. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/novi-posadi-i-multidisciplinarna-komanda-moz-ukraini-prodovzhuie-vprovadzhuvaty-pidhid-dokazovoi-reabilitacii> [in Ukrainian]
15. Osnovy skladannia indyvidualnoi prohramy reabilitatsii. Ukrainskyi visnyk medyko-sotsialnoi ekspertyzy, 2013. URL: irbis-nbuv.gov.uahttps://program.kmu.gov.ua/meta/vipuskniki-skoli-e-samodostatnimi [in Ukrainian]
16. Otsinka systemy reabilitatsii v Ukraini. Otsinochna misiia VOOZ. Hruden 2015. URL: http://www.physrehab.org.ua/tl_files/Docs/Assessment%20of%20the%20Rehabilitation%20System%20in%20Ukraine.%20Summary%20rstr%20UKR.pdf [in Ukrainian]
17. Petrenko Yu., Barabash Yu. Kharakterystyka zmistu ta napriamiv sotsialnoi reabilitatsii (adaptatsii) osib zi stiikymy fizychnymy, intelektualnymy ta psykhychnymy porushenniamy v internatnykh ustanovakh systemy sotsialnoho zakhystu naselennia. Ukraina: aspekty pratsi №3, 2017. http://uap.in.ua/download/all/Vy-pusky-2017-roku/UAP3_17_2.pdf [in Ukrainian]
18. Polozhennia pro indyvidualnu prohramu reabilitatsii osoby z invalidnistiu. (2007). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-2007-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]
19. Polozhennia pro navchalno-reabilitatsiinyi tsentr, zatverdzhene Nakazom Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy 16 serpnia 2012 roku № 920. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1502-12#Text> [in Ukrainian]
20. Popovych Anna Mykhailivna. Sotsialni bar'ieri ta sotsialna reabilitatsiia. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: «pedahohika. sotsialna robota». 2017. Vypusk 1 (40). S. 227–229. [in Ukrainian]
21. Pro zatverdzhennia Poriadku zdiisnennia reabilitatsiinykh zakhodiv. Postanova Kabinet Ministriv Ukrainy vid 19 sichnia 2022 r. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/31-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]
22. Teoretyko-metodolohichni zasady ta tekhnologii inkluzii u ZVO. Dosvid Universytetu «Ukraina»: kol.monohr. / Talanchuk P. M., Chaikovskiy M. Ye. ta in.; za nauk. red. P. M. Talanchuka. K. : Universytet «Ukraina», 2018. 481 s. [in Ukrainian]
23. Kontsepsiia rozvytku okhorony psykhychnoho zdorov'ia v Ukraini na period do 2030 roku (rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27 hrudnia 2017 r. № 1018-r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80#Text> [in Ukrainian]
24. Kravchenko O. O. Systema sotsialno-psykholohichnoi reabilitatsii ditei ta molodi z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh inkluzyvnoho turyzmu. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: «Pedahohika. Sotsialna robota». 2022. Vypusk 1 (50). S. 138–144. [in Ukrainian]